

Світлана Шийка

Кандидат філологічних наук, доцент

Доцент кафедри журналістики та українознавства

Національний університет водного господарства та природокористування

Рівне, Україна

<http://orcid.org/0000-0002-8138-7205>svitlanashyika@ukr.net

АНТРОПОНІМНІ ФОРМАНТИ З ОСНОВНИМ -Р- У ПРИЗВИЩАХ РІВНЕНЩИНИ

Стаття присвячена дослідженню словотворчих особливостей антропонімних формантів з основним -р- у формуванні та розвитку прізвищ Рівненщини. Стверджується, що витoki сучасних словотворчих формантів з основним -р- сягають праіндоевропейської давнини. Словотворча активність і продуктивність їх зростали внаслідок еволюційного ускладнення структури, інтеграції твірних складників, процесів контамінації, перерозкладу основ тощо. У правлов'янській мові сформувалася своя оригінальна і розгалужена система суфіксів, серед яких дві іншомовні морфеми з основним приголосним -r-: *-arjъ та -yr-a. Перший з них був запозичений давніми слов'янами з латинської мови через посередництво давньогерманських мов й активно використовувався для творення назв людей за професією і родом занять, що потенційно могли стати лексичною основою для майбутніх антропонімів. Прізвищеві назви з елементом -р-, які утворені від імен, прізвиськ та апелятивів з патронімічним значенням чи значенням суб'єктивної оцінки з деяким відтінком згрубілості, поширені на історичній території Рівненщини, починаючи з середини минулого тисячоліття. Їх частка серед сучасних прізвищ краю сягає двох з половиною відсотків. Найбільш поширеними представниками тематичної групи є назви, які закінчуються на -ар- (-яр-) та -ер- (-єр-). Характерною особливістю творення регіональних прізвищ є домінування лексико-семантичного способу над морфологічним. Зазначається, що за ознаками системності і повноти охоплення до цієї групи назв свідомо віднесено прізвища, утворені внаслідок формалізації апелятивів або власних особових назв, які містять елемент -р-, що є частиною кореня слова. Варто відзначити значну кількість аналізованих прізвищ, які з погляду способу словотворення і розуміння семантики на нинішньому синхронічному етапі суспільного розвитку витлумачити важко.

Ключові слова: антропонім; прізвище; Рівненщина; суфікс; формант.

1 ВСТУП

Постановка проблеми. Прізвища як вторинні лінгвістичні субстанції виникли після власних імен та імен по батькові з суспільної потреби людини в налаштуванні соціально-економічної, гуманітарної та ін. сфер своєї життєдіяльності. Сформовані на національній традиції іменування вони увібрали в себе характерні особливості динамічного розвитку народу, його мови, культури тощо. Актуальність дослідження антропонімних формантів з основним -р- у прізвищах Рівненщини (Рівненської області України) викликана бажанням систематизувати, зрозуміти і пояснити зміст та особливості словотворення значного долученого тематичного масиву власних особових назв давнього слов'янського краю. З іншої сторони, врахування результатів досліджень регіональних прізвищевих систем сприяє вибудовуванню єдиної загальноукраїнської наукової системи історичної антропоніміки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальною базою для уточнення генези, функцій суфіксів з основним приголосним -р- з подальшого їх використання для утворення загальних і власних особових назв стали праці французького славіста А. Мейє (Meillet, 1965) та українського мовознавця С. Самійленка (Самійленко, 1964). Актуальна наукова розвідка синхронізується з антропонімічними дослідженнями українських вчених

Ю. Редька (Редько, 1966), П. Чучки (Чучка, 2008) В. Шульгача (Шульгач, 2008) та сучасними дисертаційними роботами з вивчення регіональних прізвищ початку століття. Продовжується практика лінгвістичного аналізу прізвищ історичної та сучасної Рівненщини в тематичних групах назв, започаткована авторкою в попередніх дослідженнях, зокрема (Шийка, 2025).

Мета статті – проаналізувати словотворчі особливості антропонімних формантів з основним *-p-* у формуванні та розвитку прізвищ Рівненщини.

2 МЕТОДИ

Методика дослідження передбачає інтегроване поєднання індуктивної та дедуктивної філософських практик наукового пізнання, синергію методів, зокрема, описового – з метою опису результатів вивчення та вибудовування цілісної системи дослідження, порівняльно-історичного – для розгляду проблематики в еволюційному розвитку, лінгвістичного аналізу – для комплексного лексико-семантичного і словотвірного дослідження антропонімних формантів з основним *-p-* у прізвищах Рівненщини.

3 РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Витоки і використання форматів з основним $r \rightarrow p$. Витоки сучасних словотворчих формантів з основним $r \rightarrow p$ сягають праїндоевропейської давнини. Первісна функціональна їх роль полягала у творенні похідних назв і тематичному детермінуванні нових та існуючих в тодішньому мовленні слів. Словотворча активність і продуктивність вихідних морфем зростали внаслідок еволюційного ускладнення структури, інтеграції твірних складників, процесів контамінації, перерозкладу основ тощо. Так, в результаті поєднання основного приголосного з голосним утворився суфікс *-ro-*, двох приголосних із голосним суфікс *-tro-*, голосного з приголосним – *-er-*, сполучення за схемою «приголосний + голосний + приголосний» – суфікс *-ter-*. Однак, як зазначає український мовознавець С. Самійленко, істотної ролі у словотворі ці суфікси не відігравали. Значну частину з них праслов'янська мова практично не використовувала, заховуючи індоєвропейські суфікси переважно в складі морфологічних новоутворень у значно видозміненому вигляді. Дослідник наводить приклади таких змертвілих суфіксів, зокрема: *-ro-*: **tu-ro-s* → **tu-r-ъ*, д.-рус. *туръ*, укр. *тур*, лат. *taurus* 'бик'; *-tro-*: **ve-tro-s* → **ve-tr-ъ*, д.-рус. *вътръ*, укр. *вимер* (Самійленко, 1964, с. 20–21). Серед прикладів прикметників з **-ro-* французький славіст А. Мейє називає **rŭdrŭ* 'червоний' (пор. лат. *ruber*), *dobrŭ* 'добрий' (пор. д.-в.-нім. *taphar*), іменників – *mirŭ* 'мир', залишків прикметникових форм на **-tero-*, **-toro-*, **-tro-* – *vŭtorŭ* 'другий', *koterŭ*, *kotorŭ* 'котрий' (пор. санкр. *kataráh* 'який з двох', лит. *katràs*) (Meillet, 1965, с. 350–351). На основі праїндоевропейських суфіксальних елементів та з урахуванням іншомовних запозичень у правлов'янській мові формується своя оригінальна і розгалужена система суфіксів, серед яких дві іншомовні морфеми з основним приголосним *-r-*: **-arjъ* (пор. ст.-слов. *мытарь*, *винарь*) та *-ur-a* (пор. ст.-слов. *сокыра* – *сѣкыра*) (Самійленко, 1964, с. 21).

Суфікс *-arjъ* < *-arjŭ* був запозичений давніми слов'янами ще в спільнослов'янську епоху з латинської мови (лат. *-ārius*) через посередництво давньогерманських мов (гот. *-areis*), а звідти поширився і на литовську мову (лит. *ōrius*). Первісне його призначення, що полягало у творенні назв людей за професією і родом занять, успішно адаптувалося на слов'янському мовному ґрунті як на прикладах запозичених (напр., *mytarjŭ* 'збирач податків' – похідне із суфіксом *-arъ* від *myto* 'податок', пор. гот. *motareis*), так й у питомих слов'янських (напр., *vinarjŭ* 'виноградар' < *vino*) (Meillet, 1965, с. 371–372).

Загальні назви на позначення осіб з *-ap* < *-arъ* < *-arjъ* та різними різновидами були затребувані протягом усієї суспільної еволюції, пор., зокрема: д.-рус. *букаръ*, *винарь*, *въжжвъръ*, *житаръ*, ст.-укр. *владаръ*, *глинаръ*, *господаръ*, у XVI–XVIII ст. *владаръ*, *гончаръ*, *гусаръ*, *лѣкаръ*, *пахаръ* (Кровицька, 2002, с. 73, 75), сучасне укр. *друкар*, *кухар*, *лікар*, *токарь*, а також з *-яр*: *каменярь*, *муляр*, *столяр*. Потенційно вони могли формалізуватися в цілісному вигляді до розряду антропонімів або бути їх лексичною основою. Варто відзначити, що в джерелах з

історичної Рівненщини загальні назви виступають пояснюючими описовими уточненнями до власних особових назв, напр.: (1870) *землеміръ Александръ Саранчовъ*, (1866) *пономарь Иванъ Михаил. Анишкевичъ*, (1789) *І. Кнежынскій, писарь*, (1877) *архитектора Скуратова* (Теодорович, 1889, с. 622, 627, 969, 1094). У власне антропонімічних назвах аналізовані форманти використовуються для творення патронімів зі складними суфіксами (напр.: (1570) *Павел Хмарич* (Атаманенко & Винар, 2004 с. 39), *Гутарович* (Проект SPRAVKA109.NET, 2025), відіменних та відапелятивних прізвищ (напр.: *Фёдар* (Пура, 1989, с. 127), *Дубар* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 389), передаючи патронімічне значення чи значення суб'єктивної оцінки з деяким відтінком згрубілості.

Прізвищеві назви з елементом *-р-*, які утворені від імен, прізвиськ та апелятивів поширені на історичній території Рівненщини, починаючи з середини минулого тисячоліття. Їх частка серед сучасних прізвищ краю сягає трьох відсотків. Найбільше використовуються назви, які закінчуються на *-ар-* (*-яр-*) (близько сотні антропонімічних одиниць серед дослідної вибірки сучасних прізвищ) та *-ер-* (*-єр-*) (близько двох сотень).

Прізвища на *-ар-* (*-яр-*). Широке використання прізвищевих назв на *-ар-* (*-яр-*) у двослівних формах іменування жителів історичної Рівненщини припадає на середину минулого тисячоліття. В Описах Острожчини цього періоду, зокрема, фігурують доповнення до особових імен мешканців краю (антропонімічні похідні від загальних назв, що засвідчені в різних тлумачних словниках), які вказують на професію, вид зайнятості чи характерну дію їх носіїв. Такі антропоніми сформувалися внаслідок лексико-семантичного переосмислення відповідних апелятивів в роль власних особових назв. Серед них, зокрема: (1576) *Лисъ Гончар*, *Иван Римар*, *Прокоп Слесар*, *Богдан Маляръ*, *Роман Угляр*, (1603) *Федор Гончар*, *Семень Боднар*, *Воицех Грабар*, *Скибка Котляр*, *Степанъ Крамар* *Абрамович*, *Адамъ Пекар*, *Хома Пивовар*, *Мартинъ Столяр*, *Евихар Токар* (Атаманенко & Винар, 2004, с. 50–51, 90, 95–98). Значна частина цих назв активно використовувалася протягом суспільно-історичного розвитку і побутує тепер, напр.: *Бондар*, *Гарбар*, *Гончар*, *Столяр* (Пура, 1997, с. 154, 167, 171, 254), *Котляр*, *Крамар* (Павлюк & Савчук, 2014а, с. 424, 469), *Пивовар* (Драганчук & Муляренко, 2017, с. 472, 505), *Римар*, *Слюсар* (Данильчук & Муляренко, 2018, с. 128, 363), *Токар* (Данильчук & Коваль, 2019, с. 133), пор. також інші прізвища цього семантичного відгалуження на *-ар-* (*-яр-*): *Бляхар* (Кривко & Губанов, 2013, с. 273), *Голяр* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 157), *Козяр*, *Коцар*, *Крупар* (Павлюк & Савчук, 2014а, с. 320, 436, 502), *Кухар*, *Лихвар*, *Мазяр*, *Муляр*, *Паламар*, *Повар*, *Січкарь*, *Скляр*, *Соляр*, *Шинкар* (Пура, 1997, с. 206, 210, 213, 221, 228, 233, 249, 252, 275), *Лімар*, *Чоботар* (Пура, 1990, с. 92, 177), *Дігтярь*, *Свинарь*, *Смоляр*, *Хмелярь* (Пура, 2002, с. 186, 243, 246, 259), *Шкляр*, *Школяр* (Данильчук & Коваль, 2019, с. 413, 416).

До власне суфіксальних назв відносяться прізвища, утворені від особових апелятивів (їх ймовірно можна розглядати і як відприкметникові назви, що виражають деяку гіпертрофовану ознаку іменованої особи), напр.: *Зубар* (Пура, 1989, с. 45) (синонім до «зубатий»), *Усар* (Данильчук & Коваль, 2019, с. 181) («вусатий»), неособових іменників: *Гвоздьярь* (Пура, 2002, с. 176), *Дубар* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 389), *Мухар* (Пура, 1990, с. 112), *Шубар* (Данильчук & Коваль, 2019, с. 439) та дієслів: *Бўхар*, *Пáхар* (Пура, 1989, с. 18, 91), *Бóляр* (Пура, 1990, с. 15), *Дмухар* (Пура, 1997, с. 180). Шляхом суфіксального нарощення могли постати сучасні відантропонімічні прізвища *Фёдар* (Пура, 1989, с. 127) (< *Фёдь* < *Федір*), *Янчар* (Пура, 1997, с. 280) (< *Янко* < *Ян*). Наявність дуплетних засвідчень типу *Дуда* і *Дудар* (Пура, 2002, с. 189), *Зінь* (Пура, 1997, с. 188) і *Зінярь* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 514), *Гуля* і *Гулярь* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 243, 244), *Ковб*, *Ковба* і *Ковбар* (Павлюк & Савчук, 2014а, с. 288) дає привід розглядати їх як морфологічні відпрізвищеві назви, в яких може «заховуватися» і патронімічна семантика (напр.: *Дудар* – «син чоловіка за прізвиськом *Дуда*», *Зінярь* – «син людини на ймення *Зінь*»).

Прізвищетворча активність морфологічної форми *-ар-* (*-яр-*) проявляється в лінгвістичній легкості і зрозумілості додавання до вихідних апелятивних чи антропонімічних основ, а також в нарощенні уже засвідчених прізвищ новими суфіксами в результаті чого

отримуються складні морфеми і нові тематичні групи прізвищ. Візуальною моделлю такого розвитку можуть слугувати регіональні прізвища: (1576) *Яцько Золотар* – *Каленик Золотарчикъ*, пор. також приклад нарощення семантичної назви: (1576) *Семянь Слесар* – *Богдан Слесарчикъ* (Атаманенко & Винар, 2004, с. 51).

Варто відзначити значну кількість аналізованих прізвищ, які з погляду способу словотворення і розуміння семантики на нинішньому етапі суспільного розвитку витлумачити важко. Цьому сприяють подекуди як мовні чинники, серед яких: нетрадиційності словотворення, відсутність достовірних відомостей про значення і будову твірних основ, значна кількість іншомовних запозичень, фонетичні діалектні відхилення так і позамовні, зокрема графіка запису тощо. До таких прізвищ можна віднести: (1603) *Суфал Бофз*ар, *Мартинъ Бахмар* (Атаманенко & Винар, 2004, с. 91, 92), *Балвар*, *Бердар*, *Гостар*, *Тарар* (Пура, 2002, с. 159, 162, 180, 251), *Беднар*, *Вітвар*, *Джигар*, *Огар* (Пура, 1997, с. 149, 163, 179, 225), *Бойдар*, *Лейсмар*, *Молнар*, *Постар* (Пура, 1990, с. 14, 91, 109, 131) та ін.

Прізвища на -ер- (-єр-). Продуктивний регіональний прізвищевий тип -ер- (-єр-) не завжди є предметом сучасних антропонімічних досліджень ймовірно з огляду на те, що, як зазначав Ю. Редько, шлях утворення і семантика таких прізвищ переважно неясні (Редько, 1966, с. 124). У більшості випадків такі особові назви утворені лексико-семантичним способом від основ, в яких початково наявне -ер-, але воно не є суфіксом, а входить до складу кореня у формах: -ер-, -бер-, -дер-, -нер-, -тер- та ін. За походженням це відіменні прізвища: *Нєстер*, *Пєтер* (Пура, 1990, с. 115, 125), *Оліфер* (Пура, 1997, с. 226), відапелятивні прізвища: *Бобер*, *Вітер* (Пура, 1997, с. 152, 163) (а також прізвища, утворені від zdeформованих під іншомовним впливом слів, діалектних фонетичних варіантів, напр.: *Ветер*, *Вечер*, *В'ятер* (Кривко & Губанов, 2013, с. 479, 480, 565), *Козер* (Пура, 1989, с. 53), *Цукер* (Данильчук & Коваль, 2019, с. 297), агентивні назви: *Кучер* (Павлюк & Савчук, 2014а, с. 566), *Майстер* (Драганчук & Муляренко, 2016, с. 258), складні утворення: *Білозер* (Пура, 1997, с. 152), *Бокимер* (Кривко & Губанов, 2013, с. 299) та іншомовні запозичення (більшість з яких ймовірно німецького походження, що є природним з огляду генези форманта -ер < -er-ъ < -ero): *Біллер* (Пура, 1997, с. 152) (нім. *Beller* 'дзвонар'), *Вагнер* (Кривко & Губанов, 2013, с. 421) (нім. *Wagner* 'візник'), *Вібер* (Кривко & Губанов, 2013, с. 491) (нім. *Weber* 'ткач'), *Ріхтер* (Данильчук & Муляренко, 2018, с. 131) (нім. *Richter* 'суддя'), а також: *Баєр* (Кривко & Губанов, 2013, с. 174) (нім. *Bayer* 'баварець'), *Маєр*, *Мейєр* (Драганчук & Муляренко, 2016, с. 250, 363) (нім. *Meier* 'управитель'), *Фаєр* (Данильчук & Коваль, 2019, с. 191) (нім. *Feuer* 'вогонь'). Засвідчення дуплетних форм: *Бєх* (Пура, 2002, с. 162) і *Бєхєр* (Кривко & Губанов, 2013, с. 249), *Губá*, *Губáр* (Пура, 1989, с. 30) і *Губєр* (Пура, 1997, с. 175), *Грин* (Пура, 1997, с. 173) і *Гринєр* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 203), *Шуст* (Пура, 1989, с. 149) і *Шуєстер* (Пура, 1990, с. 184) не виключає можливості існування суфіксальних відантропонімічних прізвищ з деяким відтінком патронімічності.

Прізвища на -ир- (-ір-, -їр-). Аналіз дослідного антропонімічного матеріалу дозволяє сформулювати висновок про характерність цієї категорії прізвищ для періоду юридично кодифікованих власних особових назв (засвідчена на теренах історичної Острожчини єдина «професійна» прізвищева назва (1603) *Степанъ Кушнір* (Атаманенко & Винар, 2004, с. 96) активно використовується і сьогодні, пор.: *Кушнір* (Проект SPRAVKA109.NET, 2025). У більшості випадків такі стандартизовані прізвища не несуть якоїсь визначеної семантики. Значна їх частина утворена лексико-семантичним способом від власних та загальних назв, в яких попередньо наявний елемент -ир (-ір-, -їр-) (суфіксами їх можна вважати тільки умовно), напр.: *Бобі́р*, *Візі́р* (Пура, 1990, с. 13, 25), *Жовні́р* (Пура, 1997, с. 186), *Козир* (Пура, 1984, с. 41), *Маїшталі́р* (Пура, 1997, с. 216), *Олефі́р* (Драганчук & Муляренко, 2017, с. 329), *Сиді́р*, *Чигир* (Пура, 1997, с. 247, 271) та ін. До суфіксальних утворень правдоподібно віднести початково мотивовані предметною ознакою прізвища, *Долі́р* (Пура, 1990, с. 45) (пор. діал. *дол* 'долина'), *Мозаї́р* (Пура, 1997, с. 219) (пор. укр. *мозаї́ка*, *мозаї́ст*), атрибутивною ознакою: *Богатир* (Пура, 1997, с. 153) (пор. укр. *багатий*, рос. *богатый*), *Кирасир* (пор. *Кирас* 'поважний') (Пура, 1997, с. 194), ознакою виконавця певної дії: *Балакі́р* (Пура, 2002, с. 159) (<

балакати), *Гладі́р* (Пура, 1984, с. 34) (< *гладити*), *Пастир* (Пура, 1997, с. 230) (< *пастити*). Сучасне прізвище *Єрвомі́р* (Пура, 1990, с. 50) могло розвинути́сь від особового імені **Яромир* (Шульгач, 2008, с. 279).

Прізвища на -ор-. Давній продуктивний в українській літературній мові суфікс -ор не виявляє особливої активності в регіональному прізвищотворенні. Прізвища, в записі яких наявний елемент -ор, є структурно непохідними антропонімічними лексемами, в них не можна виділити твірної основи і словотворчого форманта. У значній частині таких назв спостерігається фонетичні відхилення -ор > -ір (-ор > -ар, -ор > -р) відносно нормативної форми твірного слова. Дослідну вибірку складають сучасні прізвища, утворені від різних форм власних імен: *Грі́гор* (Пура, 1990, с. 38), *Лазор* (Пура, 1997, с. 207) (< *Лазар*), *Нечипор* (Пура, 1997, с. 223) (< *Нечипі́р*), *Прохор* (Драганчук & Муляренко, 2017, с. 636), *Сі́дор* (Пура, 1984, с. 56) (*Сиді́р*), апелятивів: *Кантор* (Павлюк & Савчук, 2014а, с. 149), *Мо́цьор* (Пура, 1989, с. 80) (< *моцар*), *Ро́тор* (Пура, 1984, с. 54), *Сне́ктор* (Пура, 1990, с. 152) (*спектр*), *Та́бор* (Пура, 1990, с. 156) (< *табі́р*), *Тхор* (Пура, 1997, с. 261) (< *тхі́р*), *Цукор* (Пура, 1997, с. 269), ойконіма: *Самбор* (Пура, 1997, с. 244) (< *Самбі́р*), дієслова *Комор* (Павлюк & Савчук, 2014а, с. 346) (< *коморити*). Прозору семантику має складна назва *Лихочвор* (Драганчук & Муляренко, 2016, с. 182), натомість пояснити значення і походження твірних основ прізвищ *Анцибор*, *Батор*, *Вонтор* (Кривко & Губанов, 2013, с. 152, 214, 553), *Го́лор* (Пура, 1990, с. 34), *Пундор* (Драганчук & Муляренко, 2017, с. 645), *Цеміор* (Данильчук & Коваль, 2019, с. 282) з достатньою вірогідністю важко.

Прізвища на -ур-. Прізвищ, які закінчуються на -ур- (-юр-) відносно небагато і практично всі вони є продуктом нашого часу. За способом виникнення це як семантичні переосмислення непохідних твірних основ так і морфологічні утворення. Частину з них можна розглядати за методикою різноманітних дуплетних пар, напр.: *Джур* і *Джура* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 331), *Жур* і *Жура́* (Пура, 1990, с. 53), *Качур* і *Качура* (Пура, 1997, с. 193), *Мазур* (Драганчук & Муляренко, 2016, с. 252) і *Мазу́ра* (Пура, 1989, с. 71), *Шур* і *Шу́ра* (Пура, 1990, с. 184).

На логічну послідовність утворення чоловічих прізвищ на -ур від прізвищ переважно жіночого роду на -ура, мабуть, внаслідок втрати останніми флексії -а, звертає увагу Ю. Редько, пояснюючи, що це зумовлено тенденцією надати прізвищу форму чоловічого роду. З іншого боку, відбувається певна нейтралізація суб'єктивної оцінки іменування, бо, як зазначає вчений, «в іменниках на -ура виразніше відчувається негативне емоційне забарвлення» (Редько, 1966, с. 158) (пор. відіменні прізвища: *Мисюра* (Проект SPRAVKA109.NET, 2025), *Місюра* (Пура, 1997, с. 218) (< *Мись* < *Михайло*), *Федюра* (Пура, 1997, с. 263) (< *Федь* < *Феді́р*), відапелятивні: *Писюра* (Пура, 2002, с. 233), *Цицюра* (Пура, 1997, с. 269). П. Чучка розглядає генетично апелятивний суфікс -ур у генесіонімічній функції (Чучка, 2008, с. 284). Підтвердженням цієї тези слугують прізвища нашої вибірки: *Га́нчур* (Пура, 1990, с. 30) (*Га́нчур* – «син Ганки»), *Ге́цур* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 115), *Ге́цюр* (Пура, 2002, с. 177) (*Ге́цур*, *Ге́цюр* – «син людини за прізвищем чи прізвищем Гець», пор. *Гець* (Павлюк & Савчук, 2014, с. 115).

4 ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За результатами дослідження можна констатувати, що витоки сучасних словотворчих формантів з основним *r*→*p* сягають праіндоєвропейської давнини. Словотворча активність і продуктивність їх зростали внаслідок еволюційного ускладнення структури, інтеграції твірних складників, процесів контамінації, перерозкладу основ тощо. У правлов'янській мові сформувалася своя оригінальна і розгалужена система суфіксів, серед яких дві іншомовні морфеми з основним приголосним -r-: **-arjъ* та *-ur-a*. Перший з них був запозичений давніми слов'янами з латинської мови через посередництво давньогерманських мов й активно використовувався для творення назв людей за професією і родом занять, що потенційно могли стати лексичною основою для майбутніх антропонімів. Прізвищеві назви з елементом -р-, які

утворені від імен, прізвиськ та апелятивів з патронімічним значенням чи значенням суб'єктивної оцінки з деяким відтінком згрубілості, поширені на історичній території Рівненщини, починаючи з середини минулого тисячоліття. Їх частка серед сучасних прізвищ краю сягає трьох відсотків. Найбільш поширеними є назви, які закінчуються на *-ар-* (*-яр-*) та *-ер-* (*-єр-*). Характерною особливістю творення регіональних прізвищ є домінування лексико-семантичного способу над морфологічним. За ознаками системності і повноти охоплення ми свідомо в цій групі назв розглянули прізвища, утворені внаслідок формалізації апелятивів або власних особових назв, які містять елементом *-р-*, що є частиною кореня слова. Варто відзначити значну кількість аналізованих прізвищ, які з погляду способу словотворення і розуміння семантики на нинішньому етапі суспільного розвитку витлумачити важко.

Перспективи подальших розвідок пов'язуємо з практикою використання отриманих результатів й апробованої методики дослідження в процесі системного пізнання інших тематичних груп прізвищ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Атаманенко, В. & Винар, Л. (Ред.). (2004). *Описи Острозьщини другої половини XVI – першої половини XVII ст.* Українське Історичне Товариство.
- Данильчук, О. Ю. & Коваль, В. С. (Ред.) (2019). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 9). Овід.
- Данильчук, О. Ю. & Муляренко, О. В. (Ред.) (2018). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 8). Дятлик.
- Драганчук, М. М. & Муляренко, О. В. (Ред.) (2016). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 6). Дятлик.
- Драганчук, М. М. & Муляренко, О. В. (Ред.) (2017). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 7). Дятлик.
- Кривко, М. П. & Губанов, О. В. (Ред.) (2013). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 3). ПП ДМ.
- Кровицька, О. (2002). *Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір.* Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- Павлюк, С. І. & Савчук, О. І. (Ред.) (2014). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 4). ПП ДМ.
- Павлюк, С. І. & Савчук, О. І. (Ред.) (2014а). *Реабілітовані історією. Рівненська область* (Кн. 5). ПП ДМ.
- Проект SPRAVKA109.NET (2025). *Телефонний довідник України. За алфавітом.* Рівне. <https://spravka109.net/ua/ukraine>>Рівне
- Пура, Я. О. (1997). *Край наш у назвах* (Ч. 3). Рівненський інститут слов'янознавства.
- Пура, Я. О. (1984). *Сучасні прізвища Рівненщини* (Ч. I). Обласне відділення педагогічного товариства.
- Пура, Я. О. (1989). *Сучасні прізвища Рівненщини* (Ч. IV). Рівненське обласне географічне товариство.
- Пура, Я. О. (1990). *Сучасні прізвища Рівненщини* (Ч. V). Рівненське обласне відділення Українського фонду культури.
- Пура, Я. О. (2002). *Край наш у назвах* (Ч. 4). Перспектива.
- Редько, Ю. К. (1966). *Сучасні українські прізвища.* Наукова думка.
- Самійленко, С. П. (1964). *Нариси з історичної морфології української мови* (Ч. 1). Радянська школа.
- Теодорович, Н. И. (1889). *Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии* (Т. II). Типография Почаево-Успенской Лавры.
- Чучка, П. П. (2008). *Антропонімія Закарпаття.* Ужгородський національний університет.
- Шийка, С. В. (2025). Українські рефлексі давнього суфікса *-j(ь)* у прізвищах Рівненщини. *Записки з українського мовознавства*, (32), 140–153. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2025.32.333775>
- Шульгач, В. П. (2008). *Нариси з праслов'янської антропонімії* (Ч. I). Довіра.
- Meillet, A. (1965). *Le slave commun.* Editions CHAMPION.

REFERENCES

- Atamanenko, V. & Vynar, L. (Ed.). (2004). *Opysy Ostrozhchyny druhoi polovyny XVI – pershoi polovyny XVII st.* [Descriptions of the Ostrozh region of the second half of the 16th - first half of the 17th centuries]. Ukrainske Istorychne Tovarystvo. [in Ukrainian]
- Danylchuk, O. Yu. & Koval, V. S. (Eds.) (2019). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast* [Rehabilitated by history. Rivne region] (Vol. 9). Ovid. [in Ukrainian]
- Danylchuk, O. Yu. & Muliarenko, O. V. (Eds.) (2018). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast* [Rehabilitated by history. Rivne region] (Vol. 8). Diatlyk. [in Ukrainian]
- Drahanchuk, M. M. & Muliarenko, O. V. (Eds.) (2016). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast* [Rehabilitated by history. Rivne region] (Vol. 6). Diatlyk. [in Ukrainian]
- Drahanchuk, M. M. & Muliarenko, O. V. (Eds.) (2017). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast* [Rehabilitated by history. Rivne region] (Vol. 7). Diatlyk. [in Ukrainian]

- Kryvko, M. P. & Hubanov, O. V. (Eds.) (2013). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast* [Rehabilitated by history. Rivne region] (Vol. 3). PP DM. [in Ukrainian]
- Krovytska, O. (2002). *Nazvy osib v ukrainskii movnii tradytsii XVI–XVIII st. Semantyka i slovotvir* [Personal names in the Ukrainian linguistic tradition of the 16th–18th centuries. Semantics and word formation]. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. [in Ukrainian]
- Pavliuk, S. I. & Savchuk, O. I. (Eds.) (2014). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast* [Rehabilitated by history. Rivne region] (Vol. 4). PP DM. [in Ukrainian]
- Pavliuk, S. I. & Savchuk, O. I. (Eds.) (2014a). *Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast* [Rehabilitated by history. Rivne region] (Vol. 5). PP DM. [in Ukrainian]
- Proekt SPRAVKA109.NET (2025). *Telefonnyi dovidnyk Ukrainy. Za alfavitom. Rivne* [Telephone directory of Ukraine. Alphabetically. Rivne]. <https://spravka109.net/ua/ukraine>Rivne> [in Ukrainian]
- Pura, Ya. O. (1997). *Krai nash u nazvakh* [Our land in names] (Part 3). Rivnenskyi instytut slov'ianoznavstva. [in Ukrainian]
- Pura, Ya. O. (1984). *Suchasni pryzvyshcha Rivnenshchyny* [Modern surnames of the Rivne region] (Part I). Rivnenskyi oblasnyi instytut pidvyshchennia kvalifikatsii uchytelev, Oblasne viddilennia pedahohichnoho tovarystva. [in Ukrainian]
- Pura, Ya. O. (1989). *Suchasni pryzvyshcha Rivnenshchyny* [Modern surnames of the Rivne region] (Part IV). Rivnenske oblasne heohtafichne tovarystvo. [in Ukrainian]
- Pura, Ya. O. (1990). *Suchasni pryzvyshcha Rivnenshchyny* [Modern surnames of the Rivne region] (Part V). Rivnenske oblasne viddilennia Ukrainskoho fondu kultury. [in Ukrainian]
- Pura, Ya. O. (2002). *Krai nash u nazvakh* [Our land in names] (Part 4). Perspektyva. [in Ukrainian]
- Redko, Yu. K. (1966). *Suchasni ukrainski pryzvyshcha* [Modern Ukrainian surnames]. Naukova dumka. [in Ukrainian]
- Samiilenko, S. P. (1964). *Narysy z istorichnoi morfolohii ukrainskoi movy* [Essays on the historical morphology of the Ukrainian language] (Part 1). Radianska shkola. [in Ukrainian]
- Teodorovich, N. I. (1889). *Istoriko-statisticheskoe opisanie tserkvei i prikhodov Volynskoi yeparkhii* [Historical and Statistical Description of Churches and Parishes of the Volyn Diocese] (Vol. II). Tipografiya Pochaev-Uspenskoi Lavri.
- Chuchka, P. P. (2008). *Antroponimiia Zakarpattia* [Anthroponymy of Transcarpathia]. Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet. [in Ukrainian]
- Shyika, S. V. (2025). Ukraini reflexy davnoho sufiksa -j(ь) u pryzvyshchakh Rivnenshchyny [Ukrainian reflexes of the ancient suffix -j(ь) in surnames of the Rivne region]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*, (32), 140–153. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2025.32.333775> [in Ukrainian]
- Shulhach, V. P. (2008). *Narysy z praslovianskoi antroponimii* [Essays on Proto-Slavic Anthroponymy] (Part I). Dovira. [in Ukrainian]
- Meillet, A. (1965). *Le slave commun*. Editions CHAMPION. [in French]

Svitlana Shyika. Anthroponymic Formants with the Main -r- in Surnames of the Rivne Region. The article is devoted to the study of the word-forming features of anthroponymic formants with the main -r- in the formation and development of surnames of the Rivne region. It is argued that the origins of modern word-forming formants with the main -r- date back to Proto-Indo-European antiquity. Their word-forming activity and productivity increased as a result of the evolutionary complication of the structure, the integration of constituent components, the processes of contamination, the rearrangement of bases, etc. In the Pravlovian language, its own original and branched system of suffixes was formed, among which two foreign-language morphemes with the main consonant -r-: *-arjъ and -yr-a. The first of these was borrowed by the ancient Slavs from Latin through the mediation of the ancient Germanic languages and was actively used to create names for people by profession and occupation, which could potentially become the lexical basis for future anthroponyms. Surnames with the element -r-, which are formed from names, nicknames and appellations with a patronymic meaning or the meaning of a subjective assessment with a certain tinge of rudeness, are widespread in the historical territory of the Rivne region, starting from the middle of the last millennium. Their share among modern surnames of the region reaches two and a half percent. The most common representatives of the thematic group are names ending in -ar- (-яр-) and -ep- (-ер-). A characteristic feature of the creation of regional surnames is the dominance of the lexical-semantic mode over the morphological one. It is noted that, based on the systematicity and completeness of coverage, surnames formed as a result of the formalization of appellations or proper names containing the element -r-, which is part of the root of the word, are deliberately included in this group of names. It is worth noting a significant number of analyzed surnames, which are difficult to interpret from the point of view of the method of word formation and understanding of semantics at the current synchronic stage of social development.

Keywords: anthroponym; surname; Rivne region; suffix; formant.

Received: November 20, 2025

Accepted: December 5, 2025